

ISSN: 2822-521X

OSMANLI MÜELLİFLERİ'NİN GÖZÜNDEN YAVUZ SULTAN SELİM'İN TAHTA ÇIKIŞI

The Accession of Selim I to the Throne Through the Eyes of
Ottoman's Müellifs

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Merve KATIRCI

merve.katicic@gmail.com
0000-0002-8778-0884
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Political and Social Studies

Atıf / Citation

Katirci, M. (2022b). Osmanlı Müelliflerinin Gözünden Yavuz Sultan Selim'in Tahta Çıkışı. Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-19. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6949206>

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 23.02.2022

Kabul Tarihi: 19.06.2022

Yayın Tarihi: 01.08.2022

Osmanlı Müelliflerinin Gözünden Yavuz Sultan Selim'in Tahta Çıkışı

Öz

Bu çalışma, Osmanlı İmparatorluğu'nun en gözde padişahlarından biri olan Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkış öyküsünü, bu dönemde yaşayan ve olaylara şahitlik eden Osmanlı müelliflerinin yazdıkları eserlerin ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. *Müellif* kelimesi aslen *yazar*, *kitap telif eden* anlamlarına gelse de eserlerini inceleyeceğimiz Adai-yi Şîrâzî, Ali Şîrî, Celâl-zâde Mustafa, Hadîdî, İdrîs-i Bidlîsî, Kemalpaşazâde, Keşfi Mehmed Çelebi, Lütî Paşa ve Matrakçı Nasuh'un Yavuz Sultan Selim ile dönemdaş olduğunu vurgulamak ve ileriki tarihlerde bu olayları kitaplardan okuyarak veya duyduğu kadarıyla aktaran yazarlardan ayırt etmek amacıyla kullanılmıştır. İnceleyeceğimiz eserlerde II. Bayezid'in oğulları arasında yaşça en küçük olan ve babası tarafından desteklenmeyen bir şehzadenin rakipleri arasından öne çıkmasının Gürcistan Seferi, Kızılbaş Hareketleri, Şah Kulu İsyanı ve Çorlu Muharebesi sayesinde mümkün olduğu görülecektir. Yavuz Sultan Selim'in Gürcistan'a ve Safevilere karşı yürüttüğü siyasetle Sünnî İslam'ın savunucusu olarak görülmeye başlanması Şiiliğe meyleden kardeşlerini gözden düşürmüştü. Savaşlarda gösterdiği cengâverlikle nam salan Yavuz'un başarıları, onun savaşlardan kaçınan babası ile savaşlarda yararlılık göstermeyen kardeşlerine karşı halk tarafından desteklenmesini sağlamıştı. Sonunda tahta geçmek uğruna kardeşlerin birbirini öldüreceği ve Yavuz'un babasını tahttan zorla indirip onu zehirleyebilme ihtimalinin akıllara geldiği bu olaylar, Selimnâme yazarlarının taraflı bakış açıları ile Tevârih-i Âli Osman yazarlarının olayları aktarış şekilleri mukayese edilerek incelenmiştir. Müelliflerin anlatılarından çeşitli alıntılar yapılarak dönemin genel çerçevesi şekillendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Taht Kavgaları, Kaynak Eserler, Kızılbaş İsyanı, Çorlu Muharebesi.

The Accession of Sultan Selim to the Throne through the Eyes of Ottoman's Müellifs

Abstract

This study aims to evaluate the enthronement story of Yavuz Sultan Selim, one of the most popular sultans of the Ottoman Empire, in the light of the works written by Ottoman authors who lived and witnessed the events in this period. The word *Müellif*, apart from the meaning of the word author, was used to describe the authors who lived during the reign of Yavuz Sultan Selim. *Müellifs* are not authors who convey what they have heard or read afterwards. In the works we will examine, it will be seen that it was possible for a prince, who was the youngest among Bayezid's sons and was not supported by his father, to stand out from his rivals thanks to the Georgian Campaign, the Kızılbaş Movements, the Shah Kulu Revolt and the Battle of Çorlu. The fact that Yavuz Sultan Selim began to be seen as a defender of Sunni Islam with his policy against Georgia and the Safavids discredited his brothers who were inclined to Shiism. Tue Yavuz's achievements, which were known for his bravery in wars, ensured that he was supported by the people against his father who avoided wars and his brothers who did not show usefulness in wars. In the end, these events, in which it occurred to us that the brothers would kill each other for the sake of taking the throne, and that Yavuz might force his father to abdicate and poison him, were examined by comparing the biased perspectives of the Selimname authors and the ways in which the writers of Tevarih-i Ali Osman conveyed the events. Various quotations have been made from the narratives of the muellifs.

Keywords: Ottoman Empire, Throne Fights, Source Works, Kızılbaş Revolt, Battle of Çorlu.

“Çü fânîdür değil bâkı bu dünyâ,
Fenâyiçün ne lâzım bunca gavga”

Hadîdî

Giriş

Yavuz Sultan Selim’in selefi ve babası olan II. Bayezid, 1481 yılında başlayan ve yaklaşık otuz bir yıl süren saltanatı sırasında, atalarından farklı olarak, savaştan kaçınan barışçı bir politika yürütmüştür. Bu sebeple Osmanlı Devleti’nin askeri ilerlemesi durmuştu. Daha çok din, imar ve kültür hareketlerine önem vermesi dolayısıyla *Sofu* lakabıyla anılması padişahın ruhani tabiatını anlamamıza imkân tanır. Padişahın devlet işlerini ikinci plana atarak işleri yürütme görevini sadrazama ve divana bırakması birçok probleme yol açmıştı. Görevlerin layığına değil yandaşlara verilmesi, Anadolu’daki tımarlı sipahilerin durumunun gittikçe fenalaşması, sefer ve akınlar durduğu için mansıbların ölüm durumlarında mukataaya verilmesi halkı devlete küstürmüştü. Bu durumdan yararlanmak isteyen Karamanoğulları ve Ramazanoğulları gibi diğer Anadolu Beylikleri halkı örgütlemek ve bu hareketin lideri olmak istediler. Sünni Osmanlı Devleti yönetimine karşı Tokat, Amasya, Yozgat ve Çorum bölgesinde Kızılbaş faaliyetleri de artış gösterdi. XVI. yüzyıl başlarında İran’da yükselen Safeviler, Anadolu Kızılbaşları tarafından kurtarıcı addedildiler. Genel olarak halk ayaklanmaları dini ve mali sebeplerden gerçektemiş olsa da dış siyasi güç olarak Safevi kışkırtmasını göz ardı edemeyiz (Uluçay, 1954).

Yaşı bir hayli ilerlemiş olan Sultan II. Bayezid’in oğulları arasında taht kavgasının gerçekteşmesi kaçınılmaz görünüyordu. İdris-i Bidlîsi’ye göre “sağlığının yerinde olmayışı nedeniyle Bayezid han tâcında ve tahtında tam bir fetret ortaya çıkmıştı” (Kırlangıç, 2016, s.119). şehzade Ahmed Amasya’da, Korkut Manisa’da, şehinşah Konya’da, Selim Trabzon’da etkili idarecilik örnekleri sergiliyorlardı. şah İsmail’in Osmanlı toprakları üzerinden Dulkadiroğulları’nın topraklarına saldırmasına sessiz kalan padişaha karşın bu tehlikeyi bertaraf etmeyi düşünen şehzade Selim halkın gönlünü kazanıyordu (Emecen, 2019). 1511 yılındaki şah Kulu ayaklanmasına kadar ki süreçte Sultan Bayezid barışa bağlı kalıyor, şehzade Ahmed de bu mezhepten ileri gelen kişileri himayesine alıp onlara destek veriyordu. Sünni halkın huzursuzluğu Yavuz lehine artıyordu. Yavuz’un Gürcülere ve Safevilere karşı izlediği agresif siyaset, ileride askerler tarafından desteklenmesini sağlayacaktı.

Bu çalışmada kullanılacak olan kaynak eserleri ve bu eserlerin müelliflerini kısaca tanıtmamın faydalı olacağı kanaatindeyim. Malum olduğu üzere, yazarların eserlerinde anlatılanların kritiğini yapmak

için o yazarın içinde bulunduğu sosyal çevrenin, daha kaba ifadeyle *kimlere yaranmak istediğinin*, iyi anlaşılması gerekir.

İlk müellifimiz İdrîs-i Bidlîsî döneme bizzat tanıklık ettiği için Selim Şah-nâme'si konu ile ilgili birinci el kaynaklardandır. Önceki padişahlardan daha faziletli olduğunu öne sürdüğü I. Selim'in çocukluğundan ölümüne kadar bütün hayatını konu alan eseri müsvedde halinde kalmış, oğlu Ebu'l-fazl tarafından yayımlanmıştır. Anlatısının bir bölümünün başlığında "*Sultan Selim Şah'ın Allah'ın yardımı ve Allah katından gelen teyit ile dünyanın sığınağı olmayı ve şahlığı nitelik ve soy bakımından hak etmesi hakkında*" ifadelerini kullanması eserin genel tutumu hakkında daha en başından fikirler vermektedir (Kırlangıç, 2016, s.140)

İkinci müellifimiz Keşfi'nin¹ Selimnâme'si II. Bayezid'in şehzade Selim'i veliaht tayin etmesi ile I. Selim'in vefatına kadar yaşanan gelişmeleri ele alır. Eserde yer alan konuların başlıcaları; Yavuz'un tahta çıkışı, İran Seferi, Mısır Seferi, Celali İsyanı, Rodos'a Sefer Hazırlığı ve Süleyman'ın tahta çıkışıdır. Keşfi'nin Yavuz Sultan Selim'in şehzadelik döneminde hizmetine girmesi ve sonrasında resmi görevlerde bulunmuş olması, Şehzade Ahmed yanlısı Tacizâde ile olan ilişkisi bize bu eserdeki anlatıların nasıl değerlendirilmesi gerektiğine dair ipucu vermektedir (Sağırlı,1993, s.3-4).

Üçüncü müellifimiz Adai-yi Şiraz'ın² eseri *Şahnâme-i Selim Hanî* adıyla da bilinir. Diğer Selimnâmelere benzer şekilde Farsça ve manzum olarak kaleme alınmıştır. Yavuz'un Trabzon'daki valiliği ile başlayan eser, taht mücadeleleri, Kızılbaş isyanları, İran ve Mısır seferleri ile ayrıntılı bilgiler verip 1520'de sultanın ölümüyle son bulur. Yazarın Şah İsmail zamanında İran'dan ayrılmış olması dikkate değerdir (Bilgen, 2007, s.37-43).

Dördüncü müellifimiz Celâl-zâde Mustafa Çelebi³, Vezir Piri Paşa'dan bilgileri nakleder. Eserine *Mesair-i Selim Hânî* adını vermiştir ve *Tabakatü'l-Memalik* adlı eserini bitirdikten sonra bu eseri yazmış olmalıdır. Divanda Reisü'l-küttab ve nişancı olarak çalıştığı için doğru bilgilere sahip olduğunu ve kendinden öncekilerin anlatılarının safsatalarla dolu olduğunu iddia eder. Olayların iç yüzünü aktaracağını bildiren yazar tam bir Yavuz taraftarıdır. Her olay hakkındaki yorumu Yavuz'u haklı çıkarmaya yöneliktir. Geniş kapsamlı bir anlatıya sahip olan eser hiçbir olayı atlamadan Yavuz'un doğumundan ölümüne kadar geçen sürede yaşanan olaylar hakkında bilgi verir (Çuhadar, Uğur, 1990, s.9-10)

Adı Ali, mahlası Şîrî olan *Târîh-i Feth-i Mısır* eserinin yazarı⁴ da incelemeye değerdir. Yazar, manzum olarak kaleme aldığı anlatısında II. Bayezid devri taht kavgalarına, Şah kulu İsyanı ile Çaldıran Savaşı'na, Kemah'ın fethi ile Mısır Seferi'ne ve Dulkadiroğlu Alaüddeve'nin mağlup edilmesine değinmiştir (Aköz, Yavuz, 2019). Eserin yanılıcı adına rağmen, içeriğine baktığımızda esasen bir fetihname değil Selimnâme yazdığı kolayca anlaşılabilir. Zaten müellifin kendisi de bu durumu "*Bi-hamdi'llâhh ki bu Şâhâne-nâme, Anun nâmuyla irdi ihtitâma*" beytinde ikrar ediyor. Kanuni Devrinde Mısır Sancakbeyliği yaparken öldüğü ve Hz. Ali'ye sevgisi dolayısıyla Şîrî mahlasını kullanması hesaba katılırsa 1442 beyitten oluşan anlatısının kıymeti artacaktır.

Selimnâmelerin nasıl bir amaca hizmet ettiği herkesçe malum olduğundan görece daha objektif bilgiler bulabileceğimiz Genel Osmanlı Tarihlerini de incelemenin faydalı olacağı kanaatindeyim. Bunlardan ilki, Hadîdî'nin⁵ *Tevârih-i Âl-i Osman*'ıdır. Hadîdî'nin manzum eseri 6.650 beyitten oluşur. Osmanlı Devleti'nin başlangıcından 1523 yılına kadar geçen olaylar kaleme alınmıştır (Öztürk, 1991, s.27-30). Matrakçı Nasuh, Mehmet Zaim ve Peçuyulu, Hoca Saadettin gibi yazarların bu eseri kaynak olarak kullanması anlatılanların değerini gösterir. İnceleyeceğimiz ikinci *Tevârih-i Âl-i Osman* eseri Lütü Paşa'ya⁶ aittir. Lütü Paşa'nın eseri Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1553 yılına kadar ki olayları ele alır (Manav, 2017). Eseri, yaklaşık yarım asır boyunca bizzat tanık olduklarını aktardığı, olaylar ve kişiler hakkında görüş beyan ettiği ve devletin en üst kademesinde görev yaptığı için kıymetlidir. Son olarak yararlanacağımız eser Osmanlı öncesi Türk tarihinden başlayıp 1561 yılında biten, yazarının Rüstem Paşa mı Matrakçı Nasuh mu olduğu tartışılan *Târîh-i Âl-i Osmân*'dır (İnan, 2019). Yine saraya yakın ve üst kademelerde yer alan kişilerin yazmış olması eseri kıymetli kılmaktadır.

Yukarıda zikredilen eserler dışında, dönemin önde gelen şairlerinden olan ve Şam'da kadılık görevine kadar yükselen İshak Çelebi'nin Selimnâmesi ile II. Mehmed'in şehzadesi Bayezid'e lalalık yapan, dedesinin itibarıyla Kemalpaşazâde olarak anılan Şemseddin Ahmed'in eserinin IX. defteri de bu eserler hakkında yapılan çalışmalar incelenerek detaylandırılacaktır (Uğur, 1987; Parmaksızoğlu, 1953).

II. Bayezid'in saltanatının son yıllarından Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkışına kadar geçen süre zarfında neler yaşandığı her tarihçinin ilgisini çeken, derin tartışmaların olduğu bir konudur. Bu çalışmada dönemin kaynaklarını inceleyerek II. Bayezid'in oğulları arasında yaşça en küçük olan ve babası tarafından desteklenmeyen bir şehzadenin rakipleri arasından nasıl sıyrıldığı sorusunun

cevabını arayacağız. Hemen belirtmeliyim ki bu çalışmada, II. Bayezid'in isteyerek mi zorlanarak mı tahttan çekildiği; Selim'in babasının ölümünde rolü olup olmadığı, Selim'in kendisi ve oğlu Süleyman için sancak seçimi stratejilerinin ve saray içindeki gruplaşmaların tahta giden yolda ne derece etkili olduğu gibi sorulara yer verilmeyecektir. Bu tartışmaları nihayete erdirmek benim haddimi aşan bir iştir. Ben, yaşanan süreçlerin kaynaklarda nasıl lanse edildiğinin bir kritiğini yaparak yazarların tutumunu göstermek ve olayların genel çerçevesini şekillendirmek niyetindeyim.

1. şehzadelerin Durumu

Genel kabule göre, II. Bayezid'in sekiz oğlu vardı. şehzadelerin isimleri sırasıyla Abdullah, şehinşah, Alemşah, Mahmud, Mehmed, Ahmed, Korkud ve Selim idi ve bunlardan altısı Anadolu'daki çeşitli eyaletlere sancakbeyi namıyla gönderilmişlerdi. şehinşah Karaman Sancağı'nı 80 bin duka altın ile yöneterek, kardeşleri Korkud ve Selim'in bütçesinin iki katı kadar gelire sahip bulunuyordu. Selim'in Trabzon'da ve Korkud'un Teke'de 40 bin duka gelirleri varken diğer kardeşler Beyşehir Sancakbeyi şehzade Mehmed, İnan sınır boyunda bulunan şehzade Alemşah ve Amasya Sancakbeyi şehzade Ahmed'in gelirleri eşitti. Onlar, Korkud ve Selim'in gelirlerinin 20 bin duka fazlasına ve şehinşah'ın gelirinin 20 bin duka azına sahiptiler (Zinkeisten, 2019). Bu arada, bu şehzadelerin çocuklarına da küçük çapta da olsa sancakbeyliği görevi veriliyordu. Selim'in oğlu Süleyman'ın ilk önce şark Karahisar'a, Alemşah'ın oğlu Osman elebi'nin ankırı'ya, şehzade Mahmud'un oğulları Orhan'ın Kastamonu'ya ve Musa'nın Sinop'a bu görev için gönderildiğini bilmekteyiz. şehzadelerin kendi buldukları yerler hakkındaki çeşitli itirazlarının dışında, oğullarının da kendilerine destek verecek yerlerde bulunmalarını istemeleri sebebiyle tartışmalar yaşanıyordu. Örneğin şehzade Selim'in oğlu Süleyman'ın ilk görev yeri şehzade Ahmed'e olan yakınlığından dolayı değiştirilmişti ve Süleyman Bolu'ya gönderilmişti. Bolu, şehzade Ahmed'in İstanbul'a gidişinde yol gzerghi üzerinde bulunduğu için şehzade Ahmed tedirgin olmuştu. şehzade Ahmed, buranın stratejik öneminden dolayı kendi oğlunu Süleyman'ın yerine aldırmanı başarmıştı ve bu hamlesiyle ileride geçmeyi hayal ettiği tahtının önünde hiçbir engel kalmadığını düşünüyordu. şehzade Selim ise Ahmed'in bu stratejik hamlesine mantıklı bir karşılık verdi ve oğlunun kendisine destek vermesini kolaylaştırmak, oğluyla güçlerini birleştirebilmek için Süleyman'ı kendine yakın olan Kefe Sancağı'na aldırdı (Uzunçarşılı, 1995). Bu kadar taht varisinin olması ilk başta göz korkutsa da esasen bu sayı Allah'ın takdirıyla azalmıştı. Ahmed, Korkud ve Selim'den başka diğer şehzadeler erken yaşta öldükleri için sağ kalan bu şehzadeler arasında kıyasıya bir rekabet başlamıştı. Bu hususta Kemalpaşazâde'nin ifadeleri dikkat çekicidir: *"hazret-i padişhın kerametındadır ki ömrü 60-70 arasında iken evladının sayısı  yüzden*

ziyade idi” Kemalpaşazâde buradaki sayıya II. Bayezid’in torunlarını da dâhil etmiş olmalı (Uğur, 1987).

Adrea Gritti’nin Venedik Senatosu’na sunduğu bir Relazone’da sağ kalan şehzadeler hakkında ilginç gözlemler bulunmaktadır. Amasya’da bulunan şehzade Ahmed’in yardımcılarının fikirlerine göre karar verdiğini, rahat ve aylıklık içinde yaşam sürdüğünü yaşça en büyük şehzade olması dolayısıyla babasının kendisini desteklediğini yazmıştır. Manisa’da bulunan şehzade Korkud’un karakterini ise babasının *sofuluğuna* benzeterek felsefe ile ilgisine ve dindarlığına vurgu yapmıştır. şehzade Selim için de “*kardeşlerine nisbetle daha gaddar ve kurnaz, gözlerinden acımasızlık okunuyor*” ifadelerini kullanarak yeniçerilerin “*sadece kendi keyfine bakan Ahmed’i ya da tüm vaktini kitaplarla geçiren Korkud’u değil*” ordu başında sefere çıkabilecek olan Selim’i istediklerini belirtmiştir (Çıpa, 2020, s.22).

şehzâde Ahmed’in oğullarının çok olması, yaşça büyük olması ve uysal tavırları babasının ve saraydaki devlet adamlarının kendisini desteklemesini sağlamıştı. Saray ve çevresi tarafından seviliyor, tahta babasından sonra onun geçmesi bekleniyordu. Ayrıca Sadrazam Hadım Ali Paşa’nın Mihaloğulları’nın tam desteğini aldığı için de tahta geçeceği kesin gibiydi (Yücel, Sevim, 2020). şirî’nin beyitlerinden de Ahmed’in sevilen ve güvenilen bir şehzâde olduğunu anlayabiliriz: “*Birinün adı hem Sultân Ahmed / Hisâl idi ana şer’-i Muhammed /sözünde var-ıdır sırr-ı sa âdet / yüzünde lâmi idi nûr-ı devlet*” (Aköz, 2019, s.22).

şehzade Korkud, İslam hukukuna olan hâkimiyeti ve Arapça dilini bilmesi ile halkın takdirini kazanmış bir şehzadedir. Babasının son zamanlarına şahit olan Korkud çeşitli mektuplar yazarak babasını devlet yönetimindeki bozukluk ve halkın huzursuzluğu hakkında uyaracak derecede duyarlıydı (Yücel, Sevim, 2020). şirî’nin Amasya valisi şehzade Korkud’u tanımlarken “*Birine derler idi şâh Korkud, Huceste tali İdi bahu mes İd / Ulumu câmi İdi ba-hakayık, Muhit İdi fûnunu bâ-dekayık*” ifadelerini kullanmasının sebebi bahsi geçen şehzadenin ilim, din ve müzik gibi alanlara ilgili olmasıdır (Aköz, 2019, s.22) şehzadenin ilime değer veren kişiliği ve şairane ruhu Kemalpaşazade’nin de takdirini kazanmasını sağlamıştır: “*Kılıç ve kalem sahibi, tuğ ve alem kaldıran, zulm ve sitemi yok eden, Lütf ve keremi kendinde toplayan, cihanın gözü ve cerağı Sultan Korkud’dur*” (Uğur, 1987, s.2).

Sert mizaçlı, kardeşleri gibi danışmanlarının sözünü dinlemeyip kendi fikriyle hareket eden, gaddarlığı ile ün salmış, yiğitliği ile ordunun güvenini kazanmış şehzade Selim’in babası tarafından

neden desteklenmediğini Hersekkâde Ahmet Paşa'nın ağzından, Adrea Gritti'nin aktardığı şekilde okuyabiliyoruz: “Sultan, yumuşak huylu ve sakin olan Ahmed'in tahta geçmesini istiyor, Selim'in aşırı gaddarlığından korkuyor” (Çıpa, 2020, s.28).

şehzadeler hakkında görüş bildiren diğer müellifimiz de Adai-yi şîrâzî'dir. II. Bayezid için “yaşam bahçesinde üç yavrusu olup, evrenin gönlü onlar sayesinde gençleşmişti” dedikten sonra bu bahçede yetişenler hakkında bilgi vermeye başlıyor:

*“En büyüklerinin adı Ahmet olup,
akıllı yakışıklı ve gösterişli idi
Adı Korkut olan ikincisinin de,
erdem ve hünerde eşi yoktu
Üçüncüsü yaşça diğerlerinden daha küçüktü,
ama yücelik ve ululukta eşi ve benzeri yoktu.”*

şîrâzî'nin Yavuz Sultan Selim'i diğerlerinden fazla övmesi ve ilerleyen satırlarda “gönlü kusurlardan arınmış” olarak sıfatlandırması, amacı efendisini övmek olan Selimnâme yazarları için şaşılacak bir durum değildir (Bilgen, 2007, s.33).

Aslında Selim'in istenmediği bir sır değildi, daha 1487 yılında Trabzon'a gönderilmesi babası ile aralarındaki ihtilafı gözler önüne seriyordu. Tahta geçmesi istenen şehzadelerin payitahta yakın yerlerde görevlendirilmesi eskiden beri olagelmişti. Ahmed'in Amasya'ya, Korkut'un Teke Sancağı'na verilmesi de Selim'in padişah ve saray çevresi tarafından en istenmeyen şehzade olduğunu kanıtlar niteliktedir. Selim bütün olup bitenin farkındaydı ve buna göre strateji geliştiriyordu. Anadolu'dan İstanbul'a ulaşan tüm yollar kardeşlerine açıldı ve padişah torunu Süleyman'a şebinkarahisar ile Bolu'yu vermeyerek bu konumu korumak istedi. II. Bayezid'in bu tavrında şehzade Ahmed'in yönlendirmelerinin etkisi olduğunu Celâlzâde'den okuyoruz:

“Meğer sâbıkda hazret-i behişt-âşiyân Tırabzonda iken şehzâde-i cihân-penâh Süleyman şâh-ı saâdet-desgâh hazretlerine şebhâne Karahisarsancağını isteyüb, Sultan Beyazid Hân ol husûsı Sultân Ahmed'e bildirüb müşâvere itdüğü zamanda Sultân Ahmed rızâ vermedikde, ol zamanda müşârun ileyh lâlâsı feryâd idüb ‘pâdişâhun karındaşının bu murâdına mâni’ olma, şöyle ki razi olmıyasın bî-huzûr olup, Kefe sancağın ister. Rûmiline geçer, sonra bî-huzûr olursun’ demiş imiş. Ol vakit lâlânın kelimâtına gûş tutmayub akıbet-endiş değüller idi.” (Çuhadar, Uğur, 1990, s.66).

Yavuz Sultan Selim, kardeşinin ve babasının bu tutumundan sonra Anadolu'ya karşılık Rumeli kozunu oynamayı planladı. II. Bayezid oğlu Ahmed ve saraydaki Ahmet yanlısı hizbin yönlendirmesiyle birkaç kere fikir değiştirmiş olsa da 1509 yılının Temmuz ayında Kefe'yi torunu Süleyman'a vermeyi kabul etti (Emecen, 2019).

Kefe'nin bilinçli bir seçim olduğu Mengli Giray ile ilişkilerin geliştirilmesinden anlaşılabilir. Bu konu hakkında İshak Çelebi, Keşfi ve bu çalışmada eserlerini kullandığımız diğer müellifler Kırım Hanı'nın yardımlarından hiç söz etmezler. Buradaki esas kaygı babasının arkasından iş çeviren, dışarıdan yardım uman bir oğul profili çizmemektir. Celâlzâde ise bu ilişkinin ayrıntılarını eserinin fasl-ı sâdîs ve fasl-ı sâbî kısımlarında ortaya koyar. Yavuz'un Kefe'den sonra Tatar diyarına gelmesi hakkında uzun anlatısından sonra nazım olarak “*Buluşdı Hân ile Şâh-ı Mübeccel/ Şeh-i kişver-küşâ hâkân-ı efdal*” yazmıştır (Çuhadar, Uğur, 1990, s.66).

2. Şah Kulu İsyanı

1511 yılında patlak veren Şah Kulu Ayaklanması'nın seyri, şehzadelerin ve hatta Osmanlı Devleti'nin kaderini belirledi diyebiliriz. Anadolu Kızılbaşları'nın hem siyasi hem de manevi lider olarak gördükleri Şah İsmail, 1501 tarihinden itibaren etkili olmaya başlamıştı ve arkasındaki bu destek ile Osmanlı Devleti'nin en güçlü rakiplerinden biri haline gelmişti. Özellikle Kırşehir, Yozgat, Çorum, Amasya ve Tokat'ta büyük bir kitleyi etkileyen Şah İsmail, Uzun Hasan'ın yolundan ilerlemek ve Osmanlıları alt etmek amacıyla hareket etmişti (Tekindağ,1967). Şah İsmail bu desteğin farkındaydı ve gücünün verdiği cesaretle 1502 ve 1507 yıllarında Osmanlı topraklarından izinsiz geçmişti. Düpedüz Osmanlı egemenliğini yok saymak olarak algılanabilecek bu durum karşısında II. Bayezid'in tepkisizliği bir dizi olayı tetiklemiştir.

Şahkulu diye anılan kişi, esasen kendisinin Mehdi olduğunu iddia ederek halkın dini duygularını kendi çıkarları lehine kullanmayı istemiştir. Ancak halkın bu harekete katılma sebebi sadece dini gerekçelerle açıklanamaz. Şahkulu, siyasi olarak Şah İsmail'in halifesi olduğunu söyleyip güven kazanmış, Safevi Devleti'ne sempati duyanları yanına çekmeyi başarmıştır. Bu kişinin esasen tek başına hareket ettiğini, Şah İsmail ile bir bağlantısı olmadığı düşünölmektedir (Ocak, 1990: 822). Sosyo-ekonomik olarak da tımarları elinden alınan sipahilerin ve vergi toplanmasında yolsuzluklar yapılması sebebiyle halkın vergilerini ödemeyecek boyuta gelmesi, reayanın Kızılbaşlar'dan daha çok tımarsız kalan sipahilerden zulüm görmesi, Sünnilerin bile bu ayaklanmayı desteklemesine sebep olmuştur (Ocak, 2012: 127). Bütün bu huzursuzlukların ve halkın Şah İsmail'e olan sempatisinin farkında olan Şahkulu bu hassas dengeyi kullanarak destek toplamıştır. Güneybatı Anadolu ve Teke İli'nde halkı ayaklandıran Şahkulu; Kütahya'daki beyleri etkisiz hale getirerek burayı ele geçirdikten sonra gözünü Bursa'ya dikmişti (İnalçık, 2018).

Kansu Gavri'den destek almak amacıyla babasından izinsiz şekilde Mısır'a giden ve döndüğünde Teke Sancağı'nı terk eden Şehzade Korkud bu isyandan sorumlu tutulacak; Anadolu beylerbeyi Karagöz Paşa'nın isyanı bastırmakta başarısız olması sonucunda sadrazam Ali Paşa'nın görevlendirilmesi ve orada öldürülmesi ile Şehzade Ahmed en güçlü destekçisini kaybedecekti. Şah İsmail'in halifelerinin Amasya'da himaye edilmesi ve oğlu Murad'ın Şiiliği seçmiş olması, Şah Kulu İsyanı sırasında askerlerinden yararlanılmaması ve Ali Paşa'nın yardım çağrısına kayıtsız kalması Şehzade Ahmed'i gözden düşürdü. Ahmed askerler tarafından korkaklık ve düşkünlükle suçlandı. Eğer isyanı bastırmakta başarılı olunsaydı, yüksek ihtimalle II. Bayezid, şehzade Ahmed için tahtından feragat edecekti ancak bu planları gerçekleşemedi. Bu durum Gürcistan'a ve Safevilere karşı Sünni İslam'ın savunucusu olarak mücadele eden Yavuz'a yaradı.

Yavuz'un askeri faaliyetlerinin halk üzerindeki etkisini Hadidi'nin eserinden görebiliyoruz:

*“Ne Sultân Ahmed idi tahta lâyıık,
ne Sûltan Korkud idi bahta lâyıık*

*Bularun her biri iş ü safâda,
Velî Sultân Selim idi gazâda*

*Komazdı kılıcın her daim belinden,
Zebûn olmuşdı Gürcistân-eli'nden*

*Ne Gürcistân ki tutdı şark u garbı,
Sâlâbetle sadâ-yı darb u harbi” (Öztürk, 1991, s.358)*

Şehzadelerin ve Osmanlı'nın kaderini büyük oranda etkileyen Şah Kulu İsyanı'nın kaynak eserlerdeki yansımalarına baktığımızda olayın dönemsel olarak nasıl algılandığını daha kolay belirleyebiliriz. Lütfi Paşa kendi eserinde, Şah İsmail'in Geylan'dan Erzincan'a gelip burada babalarının ve dedelerinin müritleriyle buluştuğunu, o müritlerin de “şeyhimiz oğlusun, yoluna can ve baş terk ederiz” dediklerini belirterek Anadolu Kızılbaşlarının Şah İsmail'e verdiği desteği anlatmaktadır (Manav, 2017, s.198).

Matrakçı Nasuh ise Kızılbaşlara destek verenleri din düşmanı olarak tasvir etmiş, Karagöz Paşa'nın öldürülmesiyle alakalı ayrıntılı bilgiler vermiştir:

“Anatoli'da Teke-ili'nde Kızılkaya nâm yerden Hasan Halîfe denmekle ma 'ruf ve oğlı Şeytan Kuli ki Kızılbaş imiş, Sultân Bâyezîd'ün ki her yılda ana altı yedi bin akça tasaddukatı vardı ki bir mağara içinde olurdu, nâ-gâh ol aralıktan hemân bir gün hurûc idüp gelüp Anatoli'nun bâzârı günü bâzârını yağma vü talen eyledi ve şehrin kadısını tutup ve dört pâre idüp her pâresini bâzârın bir cânibinde asakodı. Dahi etrâfa ademler gönderüp 'şimden girü fırsat bizümdür' deyü nidâ itdüricek ne kadar gizlü dîn düşmanları Kızılbaşlar varsa cümle yanına cem 'olup ve'l-hâsil on bin mikdârı münadık münâfık cem 'oldı. Hemân göçüp Anatoli beğlerbeyisi Karagöz Paşa'yı tutup

bend itdiler. Dahi götürüp Kütâhiyye Kal 'ası'nun karşusunda kazuğa urup şehîd itdiler” (İnan, 2019, s. 295-296).

Hadidi'nin eserinde yer alan “Kızılbaş ehline ol bâş olmuş, Harâmî, râfızî evbâş olmuş. / Cihânun anmaduğu oldu yoldâş, Harâmî hırsuz oldu hep Kızılbaş” beyitlerinden Kızılbaşlara karşı suçlamaların ne boyutta olduğunu görüyoruz (Öztürk, 1991, s.359).

Şah Kulu İsyanı sırasında Şehzade Ahmed'in başarısızlık göstermesi ve onun en kuvvetli destekçisi Hadım Ali Paşa'nın bu olayda vefat etmesi şehzadenin kaderini derinden etkilemiştir. Bu isyandan önce tahta geçmesine kesin gözüyle bakılan, hatta padişah adına Hadım Ali Paşa tarafından Şahkulu İsyanı bastırıldıktan sonra tahta geçeceğine güvence verilmiş olan Şehzade Ahmed'e saltanat yolu kapanmıştır (Yücel, Sevim, 2020).

3. Çorlu Muharebesi

Devlet erkânı sürekli olarak Şehzade Selim'in askeri faaliyetlerini bir tehdit olarak görüyor, II. Bayezid'i bu konuda uyarıyorlardı. Bu faaliyetleri isyan olarak nitelendirebilmek için Şehzade'nin babasını Şah İsmail'e karşı mücadele etmemekle suçlamasını öne sürüyorlardı. Bu olaylar sonucunda baba ile en küçük oğlunun arası iyice açıldı ve sonunda savaşacak noktaya kadar gelindi. Şehzade Ahmed'in tahta çıkmak için yola koyulduğu haberi gelince Selim de oğlunu görmeyi bahane ederek Kefe'ye gitti. Kefe'ye izinsiz gitmiş olması sarayda büyük panik yarattı. Babasıyla yüz yüze görüşme talebini ileten Selim'i sakinleştirmek için ona isteği olan Semendire sancağı verildiyse de II. Bayezid'in kendi hayatta olduğu sürece hiçbir oğlu için tahtından feragat etmeyeceği sözünü tutup tutmayacağı konusunda şüpheler vardı.

II. Bayezid'in oğlu Şehinşah'ın ve Hadım Ali Paşa'nın ölüm haberiyle birlikte üzüntü içinde artık tahttan çekilmek istediğini devlet erkânına bildirmesi bütün olayları körükleyen ateşin ilk kıvılcımıydı. Şahkulu İsyanı sırasında Sadrazam Hadım Ali Paşa ölünce, onun yerine Hersekzade Ahmed Paşa geçmişti ve padişahın bu kararına karşı çıkmıştı. Yine de çoğunluğun kararıyla Şehzade Ahmed'in davet edilmesi kararlaştırılarak Rumeli'de bulunan beylerden itiraz etmemeleri rica olundu. Bu sırada Filibe'de bulunan Selim, babasının yanında bulunan adamları aracılığı ile olan bitenden haberdar olunca yaklaşık kırk bin kişilik ordusuyla babasının bulunduğu Karışdıran Ovası'na geldi. (Yücel, Sevim, 2020). Uğraşdere Mevkii'nde gerçekleşen baskın sonucunda Şehzade Selim geri çekilerek Kefe'ye dönmek zorunda kalmıştır. (Emecen, 2009). Selim'in geri dönüş yolundayken Şehzade Ahmed'in İstanbul'a çağırıldığını duyması olayları tekrar alevlenmiştir. Şehzade

Ahmed'in hükümdarlığını kabul etmek istemeyen yeniçeriler önemli vezirlerin ve sadrazamların evlerini yağmaladılar. Şehzade Ahmed geri dönerek Karaman'ı ele geçirdi; Şehzade Korkud ise can güvenliğine dokunulmaması şartıyla yeniçerilere sığındı.

Bu konuda incelediğimiz müelliflerden Keşfi hiçbir şey yazmamıştır. Bu suskunluğun sebebi, babasına karşı savaşa girişen bir şehzadenin saltanatının meşruiyetinin tehlikeye gireceğine inanması olabilir.

Celâlzâde ise eserinin mukaddimesini bu olaya ilişkin Yavuz'un masumluğunu kanıtlamaya ayırmıştır. Sultan Bayezid'in yanında bulunanları kendi çıkarları uğruna hareket etmekle suçlar:

“Ol zamânda âsitân-ı Bâyezîd Hânî’ de vâki’ olan erkân-ı devlet ve a’yân-ı saltanat sâhib-i aġrâz olup dâire-i ’adâlet ve insâfdan i’raz idüb, musâhabet ve ihtulâtı, erbâb-ı hevâ;mükâleme ve inbisâtı, eshâb-ı rızık ü riyâyı olup, merâtib-i ’izzete vusûl ile esîr-i câh-u gurur, emvâl-ü esbâb-ı dünyâyâ duhûl ile mübtelâ-yı belâ-yı nefs-i zî-şurûr mesned-i devlette pür-surûr olmuşlar idi. İnsâf yüzünden kendülerin a’mâl-i rediyelerin tezekkür ve ta’ammuk eyleyüb, Sultan Selim Hân-ı sa’adet-nişân pâdişâh olursa, tahkik makamları, çâh-ı zillet; mesken ü mekânları, ka’r-ı deryâ-yı mühmet ü meşakkat olacaġın tamam bilmişlerdi” (Çuhadar, Uġur, 1990, s.29).

Celâlzâde suçlamalarına devamla bahsi geçen kişiler hakkında *“Sultân Selim Hân’ı sûret-i sadâkatde pâdişâhlarına hayır-hâhlık tarîkında merhum Sultân Bayezid’e da’imâ gamz-ü mezemmet idiüb ‘Tâlib-i Saltanâtdır’ deyü her zamânda ’izz-i huzûrlarında isnâd-ı ’isyân ve muhâlefet iderlerdi.”* şeklindeki ifadeleriyle Yavuz Sultan Selim’in iftiraya uğradığını ima eder. Celâlzâde Yavuz’un sadece babasının elini öpmek için geldiğini, eğer babasına saldırmış olsaydı zaten kazanmış olacağını iddia eder. Aslında Yavuz’un babasının askerleri karşısındaki yenilgisi bilinmesine rağmen yazdıklarında bu yenilgiyi kabullenmemiştir:

“Bu taraftan asker hâlî kalub her biri bir tarafa perîşân olup, Beyazîdiler bu halete maġrur olup, ‘Sultân Selim maġlûb olup kaçtı’ deyü âvâzeler çıkarub firâvân harekât ve cünbüşler, ceng ü cidâller, enva’ı muhâbere vü kıtâller vâki’ olup, sûret-i hâl âyine-i rüzgârda bu vechile görünüb, bu esnâda bî-nihâye kanlar dökülüb, esbâb-u-âlât yağmalanub, hasâretler oldı” (Çuhadar, Uġur, 1990, s.30).

Şîrînin eserinde de bu muharebeyi Sultan Bayezid Han’ın başlattığı, Selim’in aslında savaşmak istemediği *“Didiler işte gelmişdür Selim Han, Buyur şâhâ kılalum def’ e imkân / Bizimle itdi cenge çün ’azîmet, Dahı kalmadı bizde sabra takât”* beyitleriyle belirtmiştir. Ancak şartıcı bir şekilde bu eserde Selim’in babasından tahtı istediği, Kızılbaş tehlikesini yok etmek bahanesiyle de olsa açıkça yazılmıştır: *“Atasından varup isteye tahtı, Anun ola kamu ikbâl ü bahtı / Kızılbaşdan varup tâ ala kini, ser-a-ser kabz ide İran zemini”* (Aköz, Yavuz, 2019, , s.32)

İdrîs-i Bidlîsî de Yavuz'u bütün isyankâr özelliklerden uzak tutarak "babası her ne kadar onu durdurmaya çalışıyorsa da Sultan'ın, devlet maslahatına uygun bir şekilde kendisinin oğul olarak yüce babasının elini öpmeye geldiğini" yazmıştı (Kırlangıç, 2016, s. 23).

Matrakçı Nasuh'dan da Selim'in Çorlu'daki bozgunundan sonra Kefe'ye dönmesini müteakip Ahmed'in tahta çıkış için İstanbul'a geldiğini ancak yeniçerilerin onu istemediğini okuyoruz:

"Bunlar dahi her biri pîşkeşler hazır idüp müttefik oldular ki ale's-seher Üsküdar yakasına geçüp ve istikbâl idüp sa 'adete Sultân Ahmed'i berü cânibe geçüreler ve andan sonra saltanat tahtında karar itdüreler. Amma asker-i İslâm'dan olan tavâüjif-i yeniçeri bu ahvâle asla kâ'il ve râzî olmayup Sultân Ahmed'in ser'ûr-i saltanata geçmesini revâ görmediklerindenvüzerâ vü a 'yanun üzerlerine hücum eylediler ki her birine sarây-ı vâsi ' ü'l-fezâsı teng ü târ olup sürûr-hâneleri gözlerine zindân oldı" (İnan, 2019, s. 303- 304).

Matrakçı Nasuh'un anlatımında dikkat çeken unsur, yeniçerilerin Selim yanlısı değil, Ahmed karşıtı lanse edilmesidir. Diğer türlü bir anlatım devletin askerlerini yanına alıp babasına ve vezirlere karşı isyan eden Selim portresi çizebilirdi. Esasen Yeniçeriler savaş yoluyla en çok ganimet elde edebilecekleri şehzadeyi destekliyorlardı. Bunun için Ahmed'e ve onu destekleyen vezirlere karşı şiddete başvurdular. II. Bayezid'e oluşan yeni durumda tahttan çekilmekten başka çare kalmıyordu ve bu baskı altında eziliyordu.

4. Yavuz Sultan Selim'in Tahta Çıkışı

Yeniçerilerin Şehzade Selim'den başkasını hükümdar olarak görmek istememeleri, diğer bir ifadeyle Selim'e tam destek vermeleri bütün dengeleri bozmuştur. Şehzade Ahmed'in başarısızlıkları hafızalara kazınmış, en güçlü destekçisini de isyan sırasında kaybeden Ahmed eski gücünü yitirmişti. Hükümdarlığını ilan etmek için geldiği İstanbul'dan yeniçerilerin yağma faaliyetleri sonucunda geri dönen Ahmed'in Karaman'ı ele geçirmesi ve bu sırada yapacak hiçbir şey kalmadığını gören II. Bayezid'in Selim'i İstanbul'a çağırması tüm bu olayların dönüm noktasıdır. Yavuz Sultan Selim bir suikast ihtimalini önlemek amacıyla at üzerinde babasıyla görüşürken Şah İsmail'e karşı yürütülecek seferin başkumandanı olmayı reddetmiş, ordunun başında hükümdar olarak bulunmak istediğini belirtmiştir. Bunun üzerine devlet erkânının Selim'e destek verdiğini gören II. Bayezid tahttan feragat etmiştir (Yücel, Sevim, 2020).

Bütün Selimnâmeler Yavuz'un tahta çıkışının bir darbeye değil bir feragate dayalı olduğunu açıklamaya çalışır. Bunun böyle olmadığı hakkında günümüz tarihçileri neredeyse hemfikirdir ancak İdris-i Bitlisi, darbeye değil feragat ile tahtın kazanıldığının altını çizmek için II. Bayezid'in yaşlılığına

vurguyla devlet adamları tarafından Selim lehine ikna edildiğini yazar. Diğer şehzadelerin neden istenmediğini de ayrıntılı şekilde aktarır:

“Sultanın beden gücü ve mizaç istikameti o kadar zayıflamıştır ki, seferlere yönelecek ve savaşa yeltenecek durumda değildir. Elbette devletin bekasını düşünmek ve memleketleri zapt etmek lazımdır. Durun, Sultan’ın oğullarından bu üç kişiye aittir. Ancak Sultan Ahmed’in iktidarı elinde bulundurma niteliği ve kapasitesi ile kılıç gücü Kızılbaş muhaliflerden kaynaklanan birkaç olayda bütün âlem tarafından anlaşıldı. Yeniçeri ve Rumeli askerinin adı geçene karşı gösterdiği nefret ve muhalefet de ıslah edilebilir değildir. Korkut Çelebi’nin ise bilginliği ile şer’i ilimlerde derinleştiği tartışılmaz olmakla birlikte önderlik işinde, mülkü ve orduyu zapt etmekte ve yiğitlik ve hüküm vermede gücü ve olgunluğu yoktur” (Kırlangıç, 2016, s.133).

İdrîs-i Bidlîsî, II. Bayezid’in Selim’in tahta çıkışına nasıl ikna olduğunu da yazmıştır: *“Kutlu Sultan güçlü delillerle cumhurun görüşünü kabul etmek zorunda kaldığı için doğru ve samimi sözü kabul etmekten başka çare görmedi”* (Kırlangıç, 2016, s.133). Keşfi de kendi eserinde Sultan Bayezid’in zorla değil kendi isteğiyle tahttan çekildiğini anlatır ve bunun sevinçle karşılandığını söyler:

“Hazret-i Sultân Selîm Hân-ı âlî-a ' lâm hizmetlerini 918 safer-i mübareğinin yedinci gününde ki Cumartesi idi veli ' ahd-ı Sultanî Kâyim-i mâkam-ı hakânî kılub serîr-i saltanâtı ve tedbîr-i memleketi bikre teslîm ve âyn-i adâleti ve kavânîn-i hilâfeti birle ta ' lim edüb” (Sağırılı, 1993, s.21).

Ada-yi Şîrâzî de Yavuz’un küçük olmasının hiçbir şey fark ettirmeyeceğini, büyük olmanın Ahmed’e hiçbir şey katmadığını, yüzüğün on parmağın küçüğüne yaraştığı örneği ile açıklar. Buradaki amaç üç şehzade arasında en büyüğü olan Ahmed’in bu özelliğinin önemsiz olduğunu vurgulamaktır. Müellifimiz yeniçeriler ile vezirlerin II. Bayezid’in yaşlılığı dolayısıyla Yavuz’a mektup gönderdiklerini anlatır:

“Yaşlılık iyi düşünceli padişahı öyle düşkün kılmıştı ki, sanki bedeni gitmiş de yerinde canı kalmıştı. / Yeniçeriler durumun bu şekilde olduğunu, hükümdarın su içmekte bile zorlandığını görünce / padişahlık tahtını, tacını ve fermanını ele geçirmek için, kötü niyetli birçok kişinin pusuda yattığını sezdiler / Devler erkânının ileri gelenleriyle anlaşmaya vararak, millet sultanının başa geçmesini istediler / Birbirleriyle olan ilişkileri yola girip de, düşünce ve sözlerinde görüş birliğine varınca / taht sahibi vezirin buyruğu üzerine, divân kâtibinin kalemi inciler saçmaya başladı / Yazıcı o güzel mektubu yazmakla sanki, kağıdın üstüne inciden bir gerdanlık dizmişti.” (Bilgen, 2007, s.43).

Celâlzâde de II. Bayezid’in saltanatı vermeme isteğine karşılık vezirlerin yeniçerilere bunu söylediklerinde öldürüleceklerini, onlara bunu söylemeye takat ve güçlerinin olmadığını söylediklerini aktarır ve Bayezid Han’ın isteyerek tahttan ayrıldığını belirtir: *“Bayezid Hân da ağlayıp, mecburen saltanat dizginini cennet mekân padişah hazretlerinin uğurlu mutlu ellerine teslim ettiler”* Celâlzâde bu haberin herkes tarafından sevinçle karşılandığını betimlerken *“Cihana gürültü ve patırdı çıkıp,*

kâinata bir neşe, sevinç ve hoş bir müjde gözüktü. Herkes divan kapısından ta Yenibahçe'ye kadar kuş gibi uçmakta idiler” sözlerini kullanmıştır (Çuhadar, Uğur, 1990, s.322).

Hadîdî de vezirler ile askerlerin fikir birliğinden bahisle “*Selim Şâh'ı dilerler beglerümüz, Gönül ü cân ile leşgerlerimiz / Danışdı begler ü leşger derildi, Umûr-u saltanat ana verildi*” beyitlerini yazmıştır. Sultan Bayezid'in kendi isteği üzerine çekildiğini de şu satırlarda aktarmıştır: “*Meğer hân Bayezid itmşti da 'vet, Yazup Sultan Selim'e ikrâm ü izzet / ki gel iriş bu tahtun cânı sensin, cihân tendür, cihânun cânı sensin*” (Öztürk, 1991, s.372).

Bu anlatımlara bakılırsa II. Bayezid'in kendi isteği ile tahttan çekildiği sonucu çıkarılabilir ancak II. Bayezid'in en sevdiği oğlu Ahmed yerine Selim için feragatte bulunması göz önüne alınır ve Selim'e kendisi yaşadığı sürece hiçbir şehzadeye yerini vermeyeceği sözünü verdiği hatırlanırsa tahtan zorla indirildiği çıkarımını yapmak zor değildir. II. Bayezid hayati bir sebep olmadıkça kardeşlerini öldürmemesi konusunda oğlunu uyararak Dimetoka'ya çekilmek için yola çıkmıştı. Buradaki ani ölümü herkesi şüpheye düşürmüştür.

İdrisi Bitlisi, Lütfi Paşa, Matrakçı Nasuh, Celalzade, Şirazi ve Hadidi gibi yazarlar Sultan Bayezid'in tahttan çekildikten sonra Dimetoka'ya doğru giderken eceliyle öldüğünü yazarlar. Bunun aksini yazmak dönemin şartları düşünüldüğünde zaten mümkün değildir. Tahtta Sultan Selim varken babasını zehirlediğini yazmak dönemin müellifleri için imkânsızdır ve kanımca bunun için onları suçlayamayız. Burada hepsinin aynı anlatımlarını aktarmaya gerek yoktur, Matrakçı Nasuh'un bu konudaki anlatımına yer vermek kanaatimce yeterli olacaktır:

“Ve andan Sultân Selim dönüp devlet ü sa 'adete hemân gelüp taht-ı saltanatına oturdu ve Sultân Bayezid Hazretleri İstanbul'dan çıkacak nakd-i ömrlerini isrâfla harc itmeğe başlayup sermâye-i vücûdların düketmeye kasd eyleyüp kat 'ı menâzil ve tayy-i merâhil idüüp gelüp Hafsa ile Sazludere mâbeynine vusûl bulıcak Hakk Te 'âlâ emriyle dâr-ı fenâdan dâr-ı ahrete intikâl eyleyüp dünyâ-yı bî-vefâyı terk eylediler, rahime'hullâh” (İnan, 2019, s.307).

Sultan Bayezid'in zehirlenme ihtimaliyle alakalı tek ipucunu Keşfi'de buluyoruz. Keşfi de tabii ki açıkça böyle bir olayı yazamazdı ancak aklını ve anlatım gücünü kullanarak imada bulunduğunu görüyoruz:

“Dimetoka nâm kûşe-yi hâlvette tûşe-i kana'at nefsine zâd ve tayîr-i kudsî ruhu kudûd-ı dâm-ı emelden ale'l-ıtlak azad eyleye. Lâkin tedbîr takdîre muvâfık ve takdîr tedbîre mutâbık gelmeyüb, bir vakt-i sabah şehriyâr, bîmârhane-i ruşen-misbah yani hurşid-i safrayî-mizac maraz yur kanuna isteyüb ilac, kesret safradan gül-ruhsar-ı nilüfer gibi zerd olub soldu. Mefhumuna mazhar oldu, ser ü bâlâsına bîd gibi ra 'şa düşüp ve harâret-i garîziyyeden cismi yanub, tutuşub ve lebinde zerrâtdan bethâl ider belürdi” (Sağırlı, 1993, s.22-23).

Keřfi'nin bahsettiği bu solgunluk, ateşlenme ve titreme halini zehirlenme belirtilerine yorabiliriz. Keřfi'nin en başında, Yavuz Sultan Selim ile yakınlık kurmadan önce, şehzade Ahmed yanlısı olan Tâcizade ile bağlantısı vardı. Bu gözle bakıldığında zehirlenmeye dair tek anlatıyı Keřfi'de bulmuş olmamız sūrpriz değildir.

Yavuz Sultan Selim tahta geçtiğinde ilk iş olarak kendisine rakip olan kardeşlerinin peşine düştü. Zaten kardeşleri de boş durmuyordu. "Sultan Ahmed oğlu Sultan Alaaddin Bursa'ya gelüb ve Bursa'yu zabt idüb" kendilerine destek bulmaya çalışıyorlardı. (Manav, 2017, s.204). Manisa'da bulunan şehzade Korkud zaten " ele girüb hak emrine ulaşmuşdu." (Manav, 2017, s.205). Yavuz Sultan Selim'in babası ve ağabeyi Korkud ölmüştü. Geride Konya'da bulunan şehzade Ahmed ve oğulları kalmıştı. Yavuz için Ahmed'in ve oğullarının varlığı tehdit oluşturduğundan iki kardeşin savaşması kaçınılmazdı. 1512 senesinde Yenişehir'de gerçekteşen kardeş kavgasını Sultan Selim kazandı. "Sultan Ahmed Amasya'dan göçüb Yenişehir'e gelüb Sultan Selim dahi Yenişehir'e Bursa'dan göçüp Yenişehir'de Sultan Ahmed'le buluşub savaş olub akıbet Sultan Ahmed mağlub olub" (Manav, 2017, s.205).

Kardeş katli için Yavuz Sultan Selim'in ağabeyleri Korkud'a ve Ahmed'e vezirlerin ağzından mektup yazıp, gelmeleri halinde kendilerine katılacak çok kişi olduğunu söylemesi ve onları bu yolla ümit vererek kandırması, Sultan Selim'e neden Yavuz dendiğini ve babasının onun gaddarlığından neden korktuğunu bizlere göstermektedir. Bu hamleler devletin devamlılığı için gerekli olsa da vicdani boyutu yapılan hamleleri sorgulatmaktadır. Hadîdî'nin de söylediği gibi: "Çü fânîdür değil bâkı bu dünyâ, Fenâyiçün ne lâzım bunca gavga" (Öztürk, 1991, s.372).

Sonuç

Osmanlıların her döneminde yaşandığı gibi *klasik çağ* olarak adlandırılan, devletin en güçlü ve görkemli döneminde bile var olan taht rekabeti, şehzadelerin kendi aralarında ve babalarıyla kavgaya tutuşmasına yol açmıştır. Makalemizin konusu olan Yavuz Sultan Selim'in tahta çıkış sürecinde yaşanan olayları, dönemin müelliflerinin yazdıklarından okuduğumuzda çoğu zaman tarihi hakikatleri gözden kaçıırız. Makalede yapılan alıntılardan da anlaşılacağı gibi, Selimnâme yazarları her daim tahta çıkması gerekenin Sultan Selim olduğunu, diğer şehzadelere karşı efendilerinin üstün yeteneklerini vurgulayarak söylerler. Tahtın sahibi yani padişah, eserlerin telif edildiği dönemde zaten belirlenmiş, kazanan taraf çoktan belli olmuş olduğundan aksi yönde bir anlatım beklemek

doğru olmayacaktır. Hiç şüphe yok ki, eğer galip olan başka bir şehzade olsaydı bu sefer müellifler onu övgü dolu sözlerle anlatarak tahta layık bulacaktı.

Şehzadelerin genel durumu incelendiğinde her şehzadenin sevilen ve takdir edilen farklı özellikleri olduğunu görüyoruz. Makalemizin en başında da verdiğimiz alıntılar hatırlanacak olursa müellif Şirazi tarafından şehzadeler, *yaşam bahçesindeki üç çiçek* olarak tasvir edilmiştir. Daha sonra içlerinden Yavuz Sultan Selim'in tahtı kazanması ile bu görüş tersi yönde evrilmiş, anlatımlar diğerlerini kötülemeye yönelmiştir. Liderlik vasıflarının olmaması, savaşta yararlılık gösterecek cengâverlikte olmamaları gibi çeşitli yergilere maruz kalan merhum şehzadeler elbette yaşasaydı ve galip gelseydi Yavuz Sultan Selim için bu eleştiriler yapılacaktı. Nasıl ki II. Bayezid saltanatı sırasında şehzadeler için yazılan abartılı övgüleri gerçek addetmiyorsak, merhum şehzadelere karşı olan aleyhte yazıları da kaynak olarak almamalıyız.

Şahkulu İsyanı'nın müelliflerimizin eserlerindeki yansımalarında sürekli olarak Kızılbaşlar suçlanırken esasen Sünni'lerinde sosyo-ekonomik sebeplerden dolayı bu ayaklanmaya destek verdiklerini gözden kaçırmamalıyız. Tımarsız kalan sipahilerin halka yaptıkları zulümler ile reayanın vergi ödeyemeyecek duruma gelmeleri ile bizzat sipahilerin de isyan etmesi olaylara bakış açımızı genişletir. Yani, müelliflerimizin eserlerinde bahsettiği gibi bu ayaklanmanın sadece dini inanışla veya Kızılbaşların asiliği ile alakası yoktur.

Babasına karşı giriştiği Çorlu Muharebesi'nde bile Yavuz Sultan Selim'in isyankâr bir şehzade olarak tanınmaması için yazarlar üstün bir gayret göstererek masumluğunun ispatına çalışmışlardır. Öyle ki, önceki bölümlerde okuduğumuz gibi, Yavuz Sultan Selim'in II. Bayezid'in tahttan çekilmesinde hiçbir payı olmadığını, padişahın kendi isteği ile payitahttan ayrıldığını yazmışlardır. II. Bayezid'in zehirlenme ihtimalini ise sadece önceden Şehzade Ahmed yanlılarıyla yakın olan Keşfi'de buluyoruz. Keşfi dışındaki müellifler bu konuda susmuş veya ecelin geldiğini savunmuşlardır. Bütün bunlar dönemin müelliflerinin eserlerinin padişah karşıtı olamayacağını göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Burada asıl önemli olan ve dikkat edilmesi gereken şey, taraflı bakış açıları ve anlatış stillerinin satır aralarında bulduklarımızdır. Osmanlı müelliflerinin gözünden Yavuz Sultan Selim; tahta en layık şehzade, muharebelerde en cengâver savaşçı, kardeşlerinin Şiiliğe meylinin karşısında Sünni İslam'ın en onurlu savunucusu, babasının saltanatındaki fetreti bitiren kurtarıcı ve babasına karşı isyan etmeden hakkı olan tahtı feragat ile alan masum oğul olarak karşımıza çıkıyor. Osmanlı müelliflerinin çizdiği Yavuz Sultan Selim portresinin ne kadar hakikati yansıttığı okuyucunun takdirine bırakılmıştır.

Notlar:

1. Keşfi, Amasya Valisi Sekbanbaşı Hızır Ağa'nın oğludur. Tacizâde ve Sadi Çelebi'lerin yanında yetişmiş, şehzade Selim Trabzon'dayken onun hizmetine girmiş, efendisi padişah olduktan sonra divan kâtipliğine getirilmiş, İnan ve Mısır Seferlerinde serkatiplik ile görevlendirilmiş, son olarak da Anadolu Defterdarlığı ile ödüllendirilmiş önemli bir şahsiyettir.
2. Adai-yi şirazi'nin asıl adının Mevlana Muhammed veya Baha'al-Din olduğuna dair söylemler vardır. Hayatı ve gençliği hakkında çok az şey bilsek de, onun İnan'dan ayrılarak pek çok yer gezdiğinden, en sonunda da Anadolu'ya geldiğinden eminiz. Eserini Yavuz Sultan Selim'e ithaf eden müellifin ölüm sebebi vebadır.
3. 1494 yılında Tosya'da doğan Celâl-zâde Mustafa Çelebi, Kadı Celâl'in oğludur ve Koca Nişancı olarak da bilinir.
4. Ali şirî, Hersekzâde Ahmet Paşa'nın oğlu olarak bilinmektedir. Devlet hizmetinde sancakbeyliğine kadar yükselmiştir.
5. Hadîdî'nin Atalarının Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa maiyetinde Rumeli fetihlerinde görev aldığını biliyoruz. Hadîdî, Süleyman Paşa Vakıflarına nazırlık yapmış ve Süleyman Paşa Camisinin minaresine kitabe yazmış değerli bir şahsiyettir.
6. Aslen Arnavut kökenli olup II. Bayezid saltanatında saraya alınan ve Sultan Selim'in de hizmetinde bulunan Lütfi Paşa, 1539-1541 yılları arasında sürdürdüğü sadrazamlık görevi ile tanınır.

Kaynakça

- AKÖZ, A. Yavuz, O. (2019). *Târîh-i Feth-i Mısır: şirî'nin şâhâne-nâmesi*, Palet Yayınları.
- BİLGİN, A. (2007). *Adai-yi şirazi ve Selim-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu.
- ÇUHADAR, H.E. (2020). *Yavuz'un Kavęası: I. Selim'in Saltanat Mücadelesi*, Yapı Kredi Yayınları.
- ÇUHADAR, M. UğUR, A. (Ed.). (1990) *Celâl-zâde Mustafa Selimnâme*, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- EMECEN, F. (2019). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları.
- EMECEN, F. (2009). Selim I, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.36, s. 407-414.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i Aliyye - Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar C.1*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- İNAN, G. (2019.) *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târîh-i Âl-i Osmân*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- KIRLANGIÇ, H. (Ed.). (2016). *İdrîs-i Bidlîsi, Selim şah- nâme*, Hece Yayınları.
- MANAV, B. (Ed.). (2017). Lütfi Paşa, *Tevarih-i Al-i Osman*: Osmanlıca Tıpkı Basım, haz. Pergole Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1990). "XVI: Yüzyıl Osmanlı Anadolu'sunda Mesihanik Hareketlerinin Bir Tahlil Denemesi". *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, "İstanbul 21-25 Ağustos 1989"*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 817- 831.

OCAK, Ahmet Yaşar (2012). Yeniçağlar Anadolu'sunda İslam'ın Ayak İzleri "Osmanlı Dönemi Makaleler - Araştırmalar". İstanbul: Kitap Yayınevi.

ÖZTÜRK, N. (Ed.).(1991). *Hadîdî, Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*, Marmara Üniversitesi Yayınları.

PARMAKSIZOĞLU, İ. (1953). "Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnâmesi", *Tarih Dergisi*, C.3, S.5-6, s.123-134.

SAĞIRLI, A. (1993). *Keşfî Mehmed Çelebi Selim-nâme veya Bağ-ı Firdevs-i Guzat ve Ravza-i Ehl-i Cihâd*, [Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Üniversitesi.

TEKİNDAĞ, Şahabettin (1967). "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı". Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. C. 3, Aralık. 34-39.

UĞUR, Ahmet, "Kemalpaşa-zade ve Yavuz Sultan Selim", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, Kayseri 1987, s.1-14.

UĞUR, A. (1987). Kemalpaşa-zade ve Yavuz Sultan Selim. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.1, Kayseri 1987, s.1-14

ULUÇAY, Ç. (1954). Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?. *Tarih Dergisi*, C.6, S.9, s.53-90

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.2, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

YÜCEL Y., SEVİM, A., *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni*, TTK, Ankara, 2020.

ZİNKEİSTEN, J.W., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.2, çev: Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2019, s.405.